

РЕЦЕНЗИЯ

от Кольо Видев Коев, проф., дн

на материалите, представени за участие в конкурс
за заемане на академичната длъжност 'доцент'
за нуждите на секция „Онтология и епистемология“, Институт по философия и социология
към БАН, професионално направление 2.3 Философия (Онтология)

Със заповед № РД 09-492 от 12.10.2023 съм определен за член на научното жури на конкурс за заемане на академичната длъжност 'доцент' в Институт по философия и социология към БАН в професионално направление 2.3 Философия (Онтология), обявен за нуждите на секция „Онтология и епистемология“, Институт по философия и социология към БАН.

За участие в обявения конкурс е подал документи единствен кандидат: гл. асистент д-р Ясен Алексиев Андреев от Институт по философия и социология към БАН.

Представеният от д-р Андреев комплект материали е в съответствие с Правилника за развитие на академичния състав на БАН.

Кандидатът е приложил общо 22 научни труда (5 студии и 17 статии). Посочени са 23 доклада на национални и международни научни форуми след защитата на дисертацията през 2008 г. Приемат се за рецензиране 14 научни труда, които са извън дисертацията и се отчитат при крайната оценка. Не се рецензират научните публикации от времето на подготовката и защитата на дисертацията (№№ 18-22) и трудовете в съавторство (№ 9, № 12 и № 16), за които няма разделителни протоколи и относно които няма как да се установи делът на кандидата. Три от научните трудове са публикувани в чужди издания. Общо 7 публикации са на чужди езици – 3 на немски, 2 на английски и 2 на френски.

Кандидатът покрива националните минимални изисквания за хабилитация.

1.

Приложената от Ясен Андреев научна автобиография свидетелства за солиден научен опит във връзка с обявения конкурс. След защитата на докторска дисертация през 2008 г. д-р Андреев с малки прекъсвания практически всяка година работи за различни периоди от време в чужди университети. Измежду пребиваванията му в чужбина следва да се отбележат най-

вече специализацията през 2013-2014 г. със стипендия на Фондация Александър Хумболт в университета Гисен в Германия, както и многократните му гостувания през периода 2014-2022 г. във Виенския университет. Несъмнено следствие от ангажиментите му с чужди университети е участието му в различни академични мрежи. Откроява се членството му в: Академична мрежа на Фондация Александър фон Хумболт, Академична мрежа на Австрийска агенция за международна мобилност и кооперация в образованието, науката и изследването (OeAD), както и членството му в Central and East European Society for Phenomenology.

Между 2002 и 2009 г. Ясен Андреев е асистент по “История на културологичните дискурси” в катедра „Теория и история на културата”, ФФ, СУ „Св. Климент Охридски“. Отбелязвайки преподавателските му ангажименти през това време, бих посочил авторските лекционни курсове “Конструирането на културни идентичности като проблем на етиката” в магистърска програма “Европеистика и социални науки”, както и “Теория на културата” във Факултет по начална педагогика в СУ „Св. Климент Охридски“. Не мога да съдя за съдържанието на тези курсове, тъй като кандидатът не е предложил анотации или тематични планове, но ще отбележа факта, че те са непосредствено свързани с една от областите на научни интереси на Андреев (История и методология на хуманитарното познание).

Друга академична дейност, която свидетелства както за включеността на кандидата в научни мрежи у нас и в чужбина, така и за склонността му към екипна работа е дейността му на съставител и редактор. В научната автобиография са отбелязани 5 съставителства, между които 2 на немски и 1 на английски език.

Кандидатът е посочил 10 цитирания на свои трудове.

2.

Ясен Андреев е избрал да представи т.нар. кумулативна хабилитация, т.е. да участва в конкурса не с компактен хабилитационен труд, а с отделни статии и студии. Авторът разполага трудовете си в две области на научен интерес: 1) Традицията на феноменологичното философстване (Едмунд Хусерл, Мартин Хайдегер, Оскар Бекер) и неговите актуални развития (онтосемантика, херменевтичен реализъм, следметафизично мислене) и 2) История и философия на хуманитарно-научното познание. В рецензията си ще се съобразявам с това разделение.

В границите на първата област на интереси особен фокус на Андреев е Хусерловата работа върху основите на математиката като допринесла съществено за формирането и утвържда-

ването на феноменологията. От гледна точка на по-късното феноменологическо развитие този етап от Хусерловото развитие изглежда маргинален и днес не привлича особено вниманието на изследователите. Но макар, хронологично погледнато, трудовете на Хусерл по философия на математиката да се отнасят към най-ранния период от неговото творчество, заниманията му от това време оставят значима следа – през *Логически изследвания*, *Идеи I*, *Формална и трансцендентална логика до Кризата на европейските науки и трансценденталната феноменология* – във всички етапи от развитието на феноменологията (достатъчно е да споменем дори само третирането на идеята за *mathesis universalis* или за ролята на идеализациите в разгръщането на езика на геометрията). В този смисъл самото решение на кандидата да привилегирова в работата си тази група Хусерлови трудове има евристичен характер. Обръщайки се към *Философия на аритметиката* и към ръкописите, обединени в *Husserliana* под заглавие *Изследвания по аритметика и геометрия*, Андреев навлиза в по-слабо разработена (и почти непозната в България) ниша на феноменологията, аргументирайки тезата, че –отнасянето към модерната математическа теория „бележи Хусерловата философска работа ... в самата ѝ сърцевина, оставяйки дълбок отпечатък както върху нейния научен етос, така и върху работния ѝ стил и тематично съдържание“ (№ 10, с. 66). Важен в този контекст е диалогът между Хусерл и Фреге относно програмата за „аритметизиране на математиката“. Поставяйки ударение върху този диалог, Андреев проследява едно специфично развитие на Хусерловото мислене от интерес (отчасти под влияние на Франц Brentano) върху генезиса на понятието за число от менталните преживявания (в противовес на логицизма на Фреге) към антипсихологизма (но не и логицизма) на *Логически изследвания*, където „математическото“ и „психологическото“ се разглеждат като „чужди“ един на друг светове, чието опосредяване изглежда „абсурдно“ (по думите на Хусерл от *Prolegomena zur reinen Logik*). Същевременно, както показва д-р Андреев, цитирайки една равностметка на Хусерл от 1928 г., наивитетът на *Философия на аритметиката* не отменя значимостта на този труд като първо „феноменологично-конститутивно изследване“, което схваща категориалните предметности като оригинални проявления на интенционалната активност.

Тази посока на мислене се утвърждава по-нататък и под „индиректното“, според Ясен Андреев, влияние на „интуиционистката програма във философия на математиката“ (Броуер-Вайл) и намира конкретното си проявление във феноменологията на Оскар Бекер. (Самият Хусерл, както е известно, предлага на Херман Вайл да участва в неговия годишник със статия

върху новата фундаментална криза в математиката, подчертавайки и през 20-те години не-секвация си интерес към тази проблематика).

Както и в случая с акцента върху математическите занимания на Хусерл, Ясен Андреев отново демонстрира стремежа си да представя на четящата публика позабравени и пренебрегвани епизоди от историята на феноменологията. Оскар Бекер е един от талантивите ученици на Хусерл и продължител на делото му, известно време негов неформален асистент, но по различни причини (не на последно място и поради лоялността му към нацисткия режим) той остава за дълго време практически забравен. Във фокуса на внимание на Андреев попада отчасти хабилитационния му труд *Приноси към феноменологичното обосноваване на геометрията и нейните физически приложения* (1923) и най-вече монографията *Математическата екзистенция* (1927). В хабилитационния си труд Бекер поддържа тезата за *неотклонно развитие* на Хусерловата феноменология – още от първите му трудове (върху основите на математиката), през *Логически изследвания – към трансценденталната нагласа*, която е ключова характеристика на късната му философия. Затова и „мостът“, който Бекер се опитва да изгради „между феноменологията и днешната математика и физика“ се основава на Хусерловата „трансцендентално-конститутивна“ перспектива, разгърната най-вече в *Идеи I*.

Основният феноменологичен труд на Бекер, *Математическата екзистенция*, е публикуван в том 8 на *Jahrbuch für Philosophie und Phänomenologische Forschung* (1927), заедно с *Битие и време* на Хайдегер. С това Хусерл демонстрира, че разглежда двете публикации не просто като комплементарни помежду си, но и че инвестира в тях (несбъдналото се) предусещане, че двамата му асистенти ще продължат две ключови линии в неговата феноменология – съответно научната и хуманистичната. Макар Бекер да заявява, че комбинира методите на Хусерловата трансцендентално-конститутивна феноменология и на херменевтичната феноменология на Хайдегер, самото заглавие подсказва каква е доминиращата стратегия на изследване в труда. Значим контекст на анализите в *Математическата екзистенция* е известният дебат през 20-те години на XX век за основите на математиката между конструктивисткия интуиционизъм на Луитцен Броуер и формализма на Давид Хилберт. Заемайки гледната точка на конструктивизма, Бекер се опитва да радикализира тази позиция през призмата на Хайдегеровата феноменологична херменевтика. В студията си Андреев внимателно проследява последиците от синтеза на Бекер, подчертавайки особено „интерпретацията на начина

на битие на математическите обекти“ през „времето на екзистенцията на математизиращия субект“. Акцентът тук е върху спецификата на историческото време на Dasein, до което не получава достъп научното понятие, боравещо с линейни и неутрални времеви серии; „човешкото преживяване на време“ е белязано от крайност. Оттук и изводът на Андреев: „Бекеровата онтология на математическите предмети тръгва от един *антропологически* определен фундамент. Макар и самата да не е сводима до ‘херменевтика на фактичността на човешкото Dasein’, тя методологически я предпоставя като свое основание“ (№3, с. 9). На свой ред феноменологичният анализ като херменевтичен, по думите на самия Бекер, решава „спорния въпрос за математическата екзистенция в полза на интуиционизма“, доколкото математическите предмети се постигат „посредством фактически осъществими синтези“. Това, разбира се, се случва и посредством пренасочване на интенционалността от субективния вакуум на трансценденталното съзнание“ към „историческия Dasein“ (№3, с. 11). В последна сметка, математическото е средство за постигане на безкрайното и в този смисъл предполага „крайността на математическия субект“. Ключовият извод, до който стига Андреев в резултат от анализите на „математическата екзистенция“, може да се резюмира с думите му: „Антропологическото фундиране на математическите феномени представлява стратегия на дезантропологизиране на математиката“ (№3, с. 12).

От работата върху Хайдегер в пределите на първата област на интерес ще отбележа преди всичко публикациите, отнасящи се до основния въпрос на Хайдегеровата философия, „въпроса за битие“ и съпътстващите го енигми (статии №№ 5, 8, 11). Това са три статии, съпровождащи три превода, предложени от Андреев (фрагмент от *Ръководство към Хайдегеровото Битие и време* на Магда Кинг, „Въпросът за битието: Хайдегеровият проект“ на Доротеа Фреде и кратката статия на Ханс Блуменберг „Битието MacGuffin: Как да запазим желанието си да мислим“). Разплитайки гледните точки на обсъжданите автори, Ясен Андреев коментира поредицата от затруднения пред схващането на т.нар. Seinsfrage като го разглежда както от по-общата перспектива на (останалия нереализиран) проект *Битие и време*, така и на публикуваната негова част. Особен акцент тук е поставен върху позицията на проф. Фреде за принципната „въпросност“ (Fraglichkeit) на Хайдегеровия въпрос, която изисква „диахронно разглеждане на цялата Хайдегерова философия“ (№ 8, с 110), в това число и дисертацията и хабилитационния труд на Хайдегер. Що се отнася до коментара върху *Ръководството* на Магда Кинг, Ясен Андреев очертава гледна точка, която поддържа тезата за „идентичността“ на въпроса, който Хайдегер през цялата си кариера поставя, но „осветлява

чрез различни начини на обикаляне в херменевтичния кръг на битието и човешкото разбиране“ (№ 5, с. 266).

Към въпросите на Магда Кинг, Андреев прибавя и един сякаш засегнат в началото на *Битие и време*, но бързо изоставен от автора и омаловажен от Кинг проблем за разграничението между „онто-семантичен“ и „фундаментално-онтологичен“ въпрос за битие. Въпросът, който кандидатът повдига, получава следната по-обща форма: „Когато Хайдегер прескача онто-семантичната проблематика, остава напълно неустановено как да бъде фиксиран комплексният смисъл – но не на битието *per se*, а на самия енигматичен *Seinsfrage*. Изглежда невъзможно да подходим към един материален онтологичен въпрос (‘Какъв е смисълът на битието?’, ‘Какво е битието?’) изолирано от предварителния въпрос ‘Какви действително са самите замисъл и същина на питането относно битие?’“ И „коя изобщо е тази единна взаимовръзка между несводимо различните значения на ‘битието’, която може да оправдае предпоставянето на *die Seinsfrage* като питане за смисъл-а (*der Sinn*) на битие-то (*das Sein*)“ (№ 5, с. 273).

В поредицата въпроси относно загадките на Хайдегеровото питане за битие се вписва и повече или по-малко анекдотичната версия на Ханс Блуменберг за *Seinsfrage* като „празен въпрос“, който просто играе ролята на *тригер* (MacGuffin) на *философската интрига* в *Битие и време* (№ 11). Ако погледнем сериозно на Блуменберговата провокация, бихме могли да кажем, че този поглед към *Seinsfrage* не се изключва от никой от останалите. А всъщност дали тази интерпретация не ни подсказва да гледаме на Хайдегеровото „битието“ като на формално-указващо понятие *par excellence*?

В хода на анализите си на въпроса за битието при Хайдегер Андреев прави и редица критични коментари на преводите на български, които приемам като цяло и оценявам като собствен принос в проясняването на комплицирания Хайдегеров език.

Тук обаче ще си позволя една критична бележка. Макар (ако изключим по-ранната публикация № 11) кандидатът да цитира по немското издание на *Битие и време*, в действителност (както ми показаха някои сравнения) той с незначителни отклонения следва превода на Димитър Зашев. (Голямото изключение е използването на *Dasein* на немски за разлика от „бъдене-ето-на“ на Зашев, основанията за което са подробно разяснени от Андреев). В такъв случай ми се струва по-коректно да се цитира по българското издание от 2005 г., като *ad hoc*

могат да се обсъждат промени, направени от по-обща съображения или с оглед на анализирания контекст. Добър модел за това предлага например Дарин Тенев в наскоро излязлата си книга *Три лекции върху Хайдегер*, който в цитирането си се основава на първия превод на български език, коментирайки обаче в движение – и въвеждайки оперативно в анализа си – предложения на различни български автори от работата им с Хайдегер.

Втората сфера на интереси се изразява най-добре от статиите „Херменевтичната хуманитаристика като процедурна рационалност“ (№ 6) и „Моделът на хуманитарното знание: ерудиция или метод“ (№ 7). Основната линия на реконструкция в тях е развитието от традиционния европейски модел на хуманитарното знание като „ерудираност“ към „модерно“ разбиране за знание като специфичен изследователски процес през непренебрежимата роля на текстовата критика на Фридрих Волф, херменевтиката на Август Бьок, контемплативния историзъм на Леополд фон Ранке и изследващото разбиране на Йохан Дройзен. Приемам приносите, формулирани във връзка с тези анализи на кандидата, но ще направя една по-обща критична бележка към предложения в тях модел на развитие. Проблемът, който съзирам в тези статии, е, че те универсализират един по-скоро „немски“ път (това се вижда и от разглежданите мислители) и оставят в тъмнина например френския рационализъм и английския позитивизъм (Хенри Бък с неговата *История на цивилизацията* в Англия). Тъкмо в *остър спор с тях* обаче се утвърждава немската историография от XIX век и особено историката на Дройзен, подготвяйки приноса на баденската школа в неокантианството със силния акцент върху *специфичния* логически профил на науките за историята в противовес на науките за природата. От такава гледна точка предложеният от Андреев модел едва ли би могъл да се смята без уговорки за общоевропейски.

3.

В рецензията си представих научната дейност и творчеството на Ясен Андреев след защитата на докторска дисертация като се постарях да конкретизирам основните му научни приноси. В общата си форма посоките, в които се разгръщат тези приноси, могат да бъдат формулирани така: 1) критическа понятийна работа върху ключови полета на феноменологичното знание; 2) реконструкция на развитието на новоевропейското знание със специален акцент върху херменевтичния метод в класическата филология и историята (в Германия).

Приносите са лична заслуга на кандидата.

Смятам, че така демонстрираните приноси на Ясен Андреев съдържат сериозен потенциал за по-нататъшно развитие и бих му отправил пожелание развитие скоро да получи формата на монография. И само като намигване към Андреев ще кажа, че си представям монография, центрирана върху анализ на Хусерловата феноменология през „провокациите“ на неговите асистенти (като тук към Хайдегер и Бекер аз бих прибавил също Ойген Финк).

4.

След запознаване с представените в конкурса материали и научни трудове, анализ на тяхната значимост и съдържащи се в тях научни приноси, давам своята положителна оценка и препоръчвам на Научното жури да изготви доклад-предложение до Научния съвет на Института по философия и социология за избор на гл. асистент д-р Ясен Алексиев Андреев на академичната длъжност 'доцент' в Институт по философия и социология към БАН по професионално направление 2.3 Философия (Онтология).

София

15. 12. 2023 г.

Рецензент: проф. дн. Кольо Коев